

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVROPA İNSAN HÜQUQLARI MƏHKƏMƏSİ

BÖYÜK PALATA

ŞERİFE YİĞİT TURKIYƏYƏ qarşı

(Ərizə n° 3976/05)

QƏRAR

STRASBURQ

02 NOYABR 2010

Bu qətnamə yekun qərardır, lakin ona redaktə xarakterli düzəlişlər edilə bilər.

Şerife Yiğit Türkiyəyə qarşı işində,

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi Böyük Palata qismində:

Jean-Paul Costa, *Sədr*,
Christos Rozakis,
Nicolas Bratza,
Peer Lorenzen,
Josep Casadevall,
Corneliu Bîrsan,
Nina Vajić,
Anatoly Kovler,
Dean Spielmann,
Renate Jaeger,
Sverre Erik Jebens,
David Thór Björgvinsson,
Ján Šikuta,
Luis López Guerra,
Nona Tsotsoria,
Ann Power,
Işıl Karakaş, *hakimlər*,

və Vincent Berger, *yuriskonsult (hüquqşünas)* ibarət Palatada,

16 dekabr 2009 və 08 sentyabr 2010-cu il tarixlərində qapalı müşavirə keçirərək və son tarixdə keçirilən müşavirədə qəbul etdiyi aşağıdakı qərarı elan edir:

PROSEDUR

1. İş, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının (“Konvensiya”) 34-cü maddəsinə əsasən Türkiyə vətəndaşı olan xanım Şerife Yiğit (“ərizəçi”) tərəfindən, 06 dekabr 2004-cü ildə Türkiyə Respublikasına qarşı yönəldilmiş ərizə (no. 3976/05) əsasında başlanmışdır.
2. Ərizəçi müvafiq olaraq Diyarbakırda və Hatayda fəaliyyət göstərən vəkillər cənab M.S.Tanrıkulu və cənab N.Kırık tərəfindən təmsil olunmuşdur. Türkiyə Hökumətini (“Hökumət”) nümayəndəsi təmsil etmişdir.
3. Həyat yoldaşı ilə “dini evlilik” (*imam nikahı*) əsasında yaşamış və altı uşağı olan ərizəçi, qanunla və ya milli məhkəmələr tərəfindən tanınmamış münasibətlərdən doğulmuş uşaqlardan fərqli olaraq, Konvensiyanın 8-ci maddəsinə istinad edərək həyat yoldaşının 2002-ci ildə vəfat etməsindən sonra pensiya təminatı və ya tibbi sığorta əldə edə bilməməsindən şikayət etmişdir.
4. Ərizə Məhkəmənin İkinci Seksiyasının icraatına verilmişdir (Məhkəmə Reqlamentinin 52-ci Qaydasının 1-ci bəndi). 20 yanvar 2009-cu il tarixdə həmin Seksiyanın hakimlər François Tulkens, İrenu Kabral Barreto, Vladimiro Zagrebelski, Danut Jociene, Dragoljub Popoviç, Andras Sajo və Işıl Karakaş habelə Seksiyanın

katibi Salli Dolledən ibarət tərkibdə olan Palatası dörd səsə qarşı 3 səs olmaqla Konvensiyanın 8-ci maddəsinin pozulmaması barədə qərar qəbul etmişdir.

5. 07 aprel 2009-cu il tarixdə ərizəçi işin Konvensiyanın 43-cü maddəsinə əsasən Böyük Palataya verilməsini xahiş etmişdir və 14 sentyabr 2009-cu il tarixdə Böyük Palatanın kollegiyası bu xahişi təmin etmişdir.

6. Böyük Palatanın tərkibi Konvensiyanın 27-ci maddəsinin 2-ci və 3-cü hissələrinə və Məhkəmənin Reqlamentinin 24-cü Qaydasına əsasən müəyyən olunmuşdur.

7. Həm ərizəçi, həm də Hökumət, işin mahiyyətinə dair yazılı izahatlarını Məhkəməyə təqdim etmişlər.

8. Dinləmələr 16 dekabr 2009-cu il tarixdə Strasburqda İnsan Hüquqları Binasında keçirilmişdir (59-cu Qaydanın 3-cü bəndi).

Dinləmələrdə aşağıdakı şəxslər iştirak etmişlər:

(a) *Hökumət tərəfindən*

xanım Ş.AKIPEK, *nümayəndə,*
cənab M.ÖZMEN, *vəkil,*
xanım A.EMÜLER,
xanım M.AKSEN,
cənab T.TAŞKIN, *məsləhətçilər;*

(b) *Ərizəçilər tərəfindən*

cənab M.S.TANRIKULU
cənab N.KIRIK,
cənab İ.SEVİNÇ, *məsləhətçilər.*

Məhkəmə cənab Kırıkın, cənab Tanrıkulunun, xanım Akipek və cənab Özmenin çıxışlarını dinləmişdir.

FAKTLAR

I. İŞİN HALLARI

9. Ərizəçi 1954-cü ildə anadan olmuşdur və İslahiyədə yaşayır.

10. O, fermer işləyən və altı uşağı olan həyat yoldaşı Ömər Koç (Ö.K) ilə 1976-cı ildə dini mərasim əsasında evlənmişdir. Ö.K, 10 iyul 2002-ci il tarixdə vəfat etmişdir. Ərizəçi bildirmişdir ki, Ö.K ilə rəsmi nikaha girməyə hazırlaşarkən sonuncu xəstəlikdən vəfat etmişdir.

A. Şəhər Məhkəməsində məhkəmə prosesləri

11. 11 sentyabr 2003-cü il tarixdə ərizəçi və vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarında düzəliş edilməsini tələb edən qızı Əminənin adından İslahiyə Mülki Məhkəməsinə

iddia ilə müraciət etmişdir. Ərizəçi Ö.K ilə dini evliliyinin tanınmasını və qızının mərhumun qızı olaraq vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarında qeydiyyatata alınmasını tələb etmişdir.

12. Mülki Məhkəmənin 26 sentyabr 2003-cü il tarixli qərarı ilə ərizəçinin dini evliliklərinin tanınması rədd edilmiş, lakin qızı Əminənin vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarında Ö.K-nın qızı qismində qeydiyyatata alınması tələbi təmin edilmişdir. Qərardan apellyasiya şikayəti verilmədiyindən qərar qüvvəyə minmişdir.

B. Əmək Məhkəməsinə məhkəmə prosesləri

13. Qeyri-müəyyən tarixdə ərizəçi Hatay Pensiya Fonduna (“Bağ Kur”) müraciət edərək özü və qızı Əminəyə, mərhum ərinin hüquqları əsasında ailə başçısının itirilməsinə görə pensiyanın və sosial sığortanın təyin edilməsini tələb etmişdir. Fond tələbi rədd etmişdir.

14. 20 fevral 2003-cü il tarixdə ərizəçi İslahiyyə Mülki Məhkəməsinə müraciət edərək qərarın ləğv edilməsini xahiş etmişdir. 20 may 2003-cü il tarixdə İslahiyyə Mülki Məhkəməsi şikayəti, *ratione loci*, yurisdiksiyasına aid olmadığından rədd etmiş və Hatay Əmək Məhkəməsinə baxılması barədə qərar qəbul etmişdir.

15. Hatay Əmək Məhkəməsi İslahiyyə Mülki Məhkəməsinin qərarına istinad edərək 21 yanvar 2004-cü il tarixli qərarı ilə ərizəçi ilə Ö.K-nin evliliyinin qanuni olmadığından tanınmaması barədə qərar qəbul etmişdir. Məhkəmə evliliyi qanuni hesab etmədiyindən ərizəçinin mərhumun hüquqları əsasında vəərəsə hesab edilməməsinə də qərara almışdır. Buna baxmayaraq, məhkəmə, Əminəyə aid olan hissədə mərhum atasının hüquqları əsasında pensiyanın və sosial sığortanın ödənilməsi barədə qərar qəbul etmişdir.

16. 10 fevral 2004-cü il tarixdə ərizəçi Kassasiya Məhkəməsinə şikayət vermişdir. O şikayət etmişdir ki, vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarından çıxarışda Kerküt kəndində qeydiyyatda olan Ö.K-nin həyat yoldaşı kimi qeydə alınmışdır. O, bildirmişdir ki, 1976-cı ildə adət və ənənələrə uyğun olaraq evlənməmişdir. Cütlüyün altı uşağı olmuşdur. İlk beş uşaqları 1985-ci ildə vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarında atalarının adına qeydiyyatata alınmışdır, 1990-cı ildə anadan olmuş sonuncu uşaqları olan Əminə isə anasının adına qeydiyyatata alınmışdır. Ərizəçi altı uşağından fərqli olaraq vəfat etmiş həyat yoldaşının hüquqları əsasında pensiyanın və tibbi sığortanın ödənilməsinə tələb etmək imkanı olmamışdır.

17. Kassasiya Məhkəməsi 03 iyun 2004-cü il tarixli qərarına əsasən mübahisələndirilən 28 iyun 2004-cü il tarixli qərarı qüvvədə saxlamışdır.

II. MÜVAFİQ HÜQUQ VƏ TƏCRÜBƏ

A. Qanunvericilik

1. Mülki Məcəllə

18. Mülki Məcəllənin 134-cü maddəsi aşağıdakıları nəzərdə tutur:

“Nikaha daxil olmaq istəyən kişi və qadının hər hansı biri qeydiyyatda olduğu yaşayış yeri üzrə vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyat şöbəsinə müraciət etməlidirlər.

Vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatını [nikah mərasiminin qeydə alan] bələdiyyələrdə bələdiyyə sədri, və ya bu vəzifəni yerinə yetirən şəxs, və ya kəndlərdə *muhtar* həyata keçirir.”

19. Mülki Məcəllənin 135-144-cü maddələrinin müddəaları kişi və qadın arasında bağlanan nikahın maddi və formal əsaslarını ehtiva edir.

20. 143-cü maddə aşağıdakılardan ibarətdir:

“Nikahın bağlanma mərasimi bitdikdə nikahın qeydiyyatını həyata keçirən şəxs cütlüyə nikahın bağlanması haqqında şəhadətnaməni təqdim etməlidir.

Həç bir dini mərasim nikah haqqında şəhadətnamə olmadığı halda həyata keçirilə bilməz.

Nikahın (mülki) etibarlı olması dini mərasimin həyata keçirilməsi ilə bağlı deyildir.

21. Mülki Məcəllənin alimentlə bağlı olan 176-cı maddəsinin 3-cü bəndində aliment alan şəxsin təkrarən nikaha girdiyi, və ya tərəflərdən birinin öldüyü, və ya aliment alan şəxs, *de facto*, nikahdan kənar ailə həyatı yaşadığı, maliyyə dəstəyə ehtiyacı olmadığı və ya əxlaqsız həyat təzi sürdüyü hallarda alimentin müavinət və ya dövrü ödənişlər şəklində ödənilməsi nəzərdə tutulmur.

2. Cinayət Məcəlləsi

22. Cinayət Məcəlləsinin 230-cu maddəsinin 6-cı bəndində deyilir:

“Nikahın qanuna müvafiq qaydada qeydiyyata alınmasını təsdiq edən nikah şəhadətnaməsi olmadan dini evlilik mərasimini həyata keçirən hər hansı şəxs iki ayadək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.”

3. Öhdəliklər Məcəlləsi (Borclar Məcəlləsi)

23. Öhdəliklər Məcəlləsinin 43-cü maddəsi təqsirin xarakteri və ağırlığına uyğun olaraq kompensasiyanın məbləğinin müəyyən edilməsi məsələsini tənzimləyir. Məcəllənin 44-cü maddəsi təzminat məbləğinin azaldılması məsələsini tənzimləyir. 45-ci maddə ölüm nəticəsində maddi dəstəkdən məhrum edilmiş şəxslərin itirdiyi gəlirlərinə görə təzminat almaları məsələsini əhatə edir.

4. Sosial Sığorta haqqında Qanun

24. Sosial Sığorta haqqında Qanunun 23-cü maddəsinin (b) və (c) bəndlərinə (Qanun *n*^o 506) əsasən ərinin vəfat etməsi nəticəsində dul maaşı ödənilən şəxslərin siyahısı müəyyən olunmuşdur (rəsmi nikah bağlandığı halda).

25. Dul maaşının hansı hallarda ödənilməsi və hesablanma qaydası (rəsmi nikah bağlandığı halda) Səhiyyə və Sosial Sığorta haqqında Qanunun 32-34-cü maddələrinə uyğun olaraq (Qanun *n*^o 5510) müəyyən edilir.

5. 27 oktyabr 2004-cü il tarixli 5251 sayılı *Qadın Statusu Baş Müdirliyin təşkili və funksiyaları haqqında Qanun*

26. Bu Qanunun məqsədi qadınların sosial, iqtisadi, mədəni və siyasi hüquqlarının müdafiə edilməsi və qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün növləri ilə mübarizə aparılması və qadınların təhsil səviyyəsinin artırılmasından ibarətdir.

6. 08 may 1991-ci il tarixli 3716 sayılı *birgə nikahdan və ya nikahdan kənar və nikah şəhadətnaməsi əsasında olmayan münasibətlərdən doğulmuş uşaqların düzgün qeydiyyatı alınması haqqında Qanun*

27. Qanunun adından da göründüyü kimi, bu Qanun (16 may 1996-cı ildə ləğv edilib) rəsmi nikahdan və ya nikahdan kənar doğulmuş uşaqların vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarında atası və ya anasının adına qeydiyyatı alınması və valideynləri rəsmi nikaha daxil olmayan uşaqların vəziyyətlərinin tənzimlənməsi məsələləri ilə bağlıdır.

B. Presedent hüququ

1. Kassasiya Məhkəməsi

28. 28 may 2007-ci il tarixli qərara əsasən (E. 2007/289, K. 2007/8718), Kassasiya Məhkəməsinin iyirmi birinci bölməsi birinci instansiya məhkəməsinin qərarını qadının dini mərasim əsasında nikaha daxil olmasına əsaslanaraq ləğv etmişdir.

29. Kassasiya Məhkəməsinin Onuncu Dairəsinin 11 sentyabr 1990-cı il tarixli qərarı ilə (E. 1990/4010, K. 1990/6972) birinci instansiya məhkəməsinin işdə aldığı xəsarətdən vəfat etmiş ərinin dini evli arvadına təzminatın ödənilməsi barədə qərarını ləğv etmişdir. Daha sonra evliliyin hüquqi institut olduğunu, iki qarşı cinsdən olan şəxslərin dini evliliklə ailə qurmasının rəsmi nikah hesab edilmədiyini və Sosial Sığorta Qanununun 23-cü maddəsinin (b) və (c) bəndlərinə əsasən nikahdan və nikahdan kənar olan hər hansı münasibətlərdən doğulmuş uşaqlara təzminatın ödənilməsinə təminat verildiyini təkrarlayaraq, Kassasiya Məhkəməsi uşaqlara atalarının vəfat etməsinə görə dul maaşının ödənilməsi qərara alınmış, lakin arvadı olan qadına münasibətdə dul maaşının ödənilməsi barədə qərar qəbul etmişdir. Məhkəmə qərara almışdır ki, qanunvericilikdə bu məsələ ilə bağlı müvafiq müddəalar olmadığından, sosial sığorta qurumu qadından ərini itirdikdən sonra ona səhvən ödənilən əmək pensiyasını geri tələb edə bilər.

30. 11 dekabr 2003-cü il tarixli qərara əsasən (E. 2003/14484, K. 2003/14212) Kassasiya Məhkəməsinin Üçüncü Dairəsi Mülki Məcəllənin 176-cı maddəsinin 3-cü bəndinə istinad edərək aşağı instansiya məhkəməsinin qərarını ləğv etmişdir və nikah haqqında şəhadətnamənin olmamasına və birgə evliliklərindən uşaqlarının olmasına baxmayaraq, keçmiş arvadın, *de facto*, başqa kişi ilə ailə münasibətlərində olduğundan vəfat etmiş ərin ona aliment ödəməsinin tələb olunmadığını qərara almışdır.

31. Kassasiya Məhkəməsinin Dördüncü Dairəsinin 06 iyun 2000-ci il tarixli qərarı ilə (E. 2000/3127, K. 2000/4891) Cinayət Məhkəməsinin nikahın qanuna müvafiq

qaydada qeydiyyatata alınmasını təsdiq edən şəhadətnamənin olub-olmamasını yoxlamayan dini mərasimi həyata keçirən imamın barəsində qəbul etdiyi qərarı ləğv etmişdir.

2. Ali İnzibati Məhkəməsi

32. Ali İnzibati Məhkəməsinin plenumunun ümumi yığıncağının (*Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu*) 17 oktyabr 1997-ci il tarixli qərarı ilə birinci instansiya məhkəməsinin qərarı ləğv edilmiş və bununla da, uşaqların atasının və dini evlilikdən olan arvadın ərinin təsadüfən öldürüldüyünə (nümayişçilər sırasına atəş açılan polis qülləsindən vəfat edən) görə təzminatın ödənilməsi barədə Ali İnzibati Məhkəməsinin Onuncu Dairəsinin 11 sentyabr 1990-cı il tarixli qərarını ləğv etmişdir. Ümumi yığıncaq müəyyən etmişdir ki, ərinin vəfat etməsindən sonra arvad uşaqlarının və öz adından çıxış edərək şikayət etmiş, dörd uşağı dini evlilik münasibətlərindən doğulmuş, və ərin vəfat etməsindən sonra uşaqları və arvadı maddi dəstəkdən məhrum olmuşdur (*destekten yoksun kalma tazminatı*). Yığıncaq qeyd etmişdir ki, milli qanunvericiliyin belə birləşməni müdafiə etməməsi və tanımamasına baxmayaraq, cütlüyün birgə münasibətlərindən olmuş uşaqları valideynlərin adına vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarında qeydiyyatata alınmışdır və vəfat edən ər ailəsini maddi cəhətdən təmin etmişdir. Beləliklə, yığıncaq ərin vəfat etdiyindən uşaqlara və arvada təzminatın ödənilməsini qərara almışdır.

3. Milli qanunvericilik və presedent hüquqları üzrə araşdırmalar

33. Dini evlilik əsasında qurulmuş münasibətlər ictimai reallıq təşkil etdiyindən, məhkəmələr arvada təzminatın təyin edilməsinin mülki məsuliyyətinin iki prinsipini tətbiq edir:

(a) Öhdəliklər Məcəllənin 43 və 44-cü maddələrinə əsasən maddi və mənəvi zərərə görə təzminat

(b) Öhdəliklər Məcəllənin 45-ci maddəsinə əsasən ailə başçısının itirilməsi nəticəsində maddi dəstəkdən məhrum edilməyə görə təzminat.

34. Mülki Məcəllənin 176-cı maddəsinin 3-cü bəndinin xüsusi kontekstində qanunvericilik qanuna müvafiq qaydada nikahı qeydiyyatata almadan yaşayan cütlükləri, *de facto*, ər və arvad hesab edir. Belə münasibətlər təcrübədə dini evlilik sayılır, və müəyyən edilmiş hallarda digər tərəfə alimenti ödəməyə davam etdirilməsinə dair hər hansı bir tələb mövcud deyildir (bax yuxarıda qeyd edilən 21-ci bəndə). Belə olduğu halda, Kassasiya Məhkəməsi əxlaqa zidd olduğundan eyni cinsli və ya zina xarakterli münasibətlər olduğu hallarda yuxarıdakı bənddə qeyd edilən təzminatın təyin edilməsinə dair iki prinsipi tətbiq etmir (bax Kassasiya Məhkəməsinin İyirmi Birinci Dairəsinin 11 oktyabr 2001-ci il tarixli qərarına (E. 2001/6819, K. 2001/6640)).

35. Qanunvericilik qanuna müvafiq qaydada qeydə alınmış rəsmi nikahdan başqa əks-cinsin və ya eyni-cinsin birlikdə yaşamasının və ya birləşməsinin heç bir növünü tanımır. Milli məhkəmələr qanunu çox ciddi şərh etmişlər. Mülki Məcəllədə və Öhdəliklər Məcəlləsində göstərilən və tətbiq edilən ümumi prinsiplərin olması faktı dini evliliyin dolayı və ya *de facto* tanınması kimi hesab edilə bilməz. Milli

məhkəmələrin mülki məsuliyyətin ümumi prinsipləri əsasında sağ qalan tərəflərə təzminat təyin etmələrinə baxmayaraq – bu prinsiplər dul maaşına və ya qanuni nikahı tənzimləyən prinsiplərə bərabər tutula bilməz – məhkəmələr ailə başçısının itirilməsinə görə dul maaşını və ya tibbi sığortanı heç vaxt təyin etməyəcəklər.

C. İş ilə bağlı tarixi məlumat

1. Tarixcə

36. İslam hüququna görə nikahın bağlanması üçün iki kişi şahidin və ya bir kişi iki qadın şahidin olması vacibdir. Nikah dini bir işçinin (imam və ya ona bərabər başqa bir şəxs) iştirakı ilə rəsmi hər hansı bir sənədə ehtiyac olmadan tərəflərin and içməsi yolu ilə bağ tutur. Osmanlı İmperatorluğu dövründə sünni məzhəbindən olan Şeyxelislam tərəfindən verilən qərarla nikahda bir molla və ya qadının iştirakı məcburi olmuşdur. Bu qanun cəmiyyət tərəfindən qəbul edilmiş və bu gündə nikah bağlanarkən imamın iştirakı vacib hal hesab edilməkdədir. Müsəlman nikahları mehir olaraq adlandırılan maddi bir ünsürü də ehtiva etməkdədir.

37. İslam hüququ bəzi istisna hallardan (ərin ölməsi) başqa nikahın xitamına dair tək yol kimi boşanmanı qəbul etməkdədir. Bu, həyat yoldaşını rədd edən və dolayısı yolla ailə münasibətlərini sonlandıran ərin tək tərəfli hərəkətindən ibarətdir. Bu hərəkət ərin sözügedən ifadələri üç dəfə təkrarlaması ilə həyata keçirilir (“səni boşuyuram” və ya “boş ol”).

2. Respublika

38. Türkiyə Respublikası dünyəvi əsaslarla təsis edilmişdir. 29 oktyabr 1923-cü il tarixdə Respublikanın elan olmasından əvvəl və sonrası bir sıra islahatlar nəticəsində ictimai və dini sahələr bir-birindən ayrılmışdır. 3 Mart 1923-cü il tarixində xilafətin ləğvi; 10 aprel 1928-ci il tarixdə islamın dövlətin dini olduğunu ifadə edən hüquq normasının Konstitusiyadan çıxarılması və son olaraq 5 fevral 1923-ci il tarixdə konstitusiyaya dəyişiklik edilərək dünyəvilik prinsipinin status olaraq təşkil etməsi (bax. 1924-ci il Konstitusiyasının 2-ci maddəsi 1961 və 1982-ci illər Konstitusiyasının 2-ci maddələri). Dünyəvilik prinsipi Osmanlı cəmiyyətindəki 19.-cu əsrilə Respublikanın elan olunması arasında baş verən hadisələrdən ilhamlanmışdır (bax. Leyla Şahin [BD], no. [44774/98](#), para.30-32, ECHR 2005-XI).

39. Ailə Qanunun ən təməl müvəffəqiyyətlərindən biri dini nikahlardan əvvəl rəsmi nikah mərasiminin məcburi hesab edilərək qadınlar və kişilər arasında tək arvadlılığa əsaslanan rəsmi nikah şəhadətnaməsinin göstərilməsidir. 8 dekabr 2001-ci il tarixdə qüvvəyə minən yeni Ailə Qanununda nikah xaricində, başqa bir formada birgə yaşamağı nizamlayan hüququn olması nəzərdə tutulmamışdır. Milli Məclis bu sahədə hər hansı bir qanuni tənzimləmə etməməyi məqsədə uyğun hesab etmişdir.

3. Dini işlər üzrə İdarə

40. Dini işlər üzrə İdarəyə əsasən, (*Diyanet İşleri Başkanlığı*), İdarə tərəfindən təyin edilən imamlardan, gələcək ər və arvadın rəsmi qeydiyyatına alınması ilə nikaha daxil olmasını yoxlamaq tələb olunur. İmamın İdarə tərəfindən təyin edilməsindən əvvəl keçirilən “dini” mərasim təntənəli xarakter daşıyan formal mərasimdir. Rəsmi nikah dini evlilikdən üstün tutulur.

C. Müqayisəvi Avropa hüququ

41. Otuz altı üzv dövlətlərdən (Kipr, Çexiya Respublikası, Danimarka, Finlandiya, Yunanıstan, İrlandiya, Latviya, Litva, Malta, Polşa, Portuqaliya, İspaniya və Birləşmiş Krallıq) dini evliliyin müxtəlif formalarını qəbul edir. Dini evliliyi tanımayan və şəxslərin birgə yaşamasını qəbul edən ölkələr aşağıdakılardır: Albaniya, Ermənistan, Avstriya, Azərbaycan, Belçika, Bosniya və Herseqovina, Bolqarıstan, Estoniya, Fransa, Gürcüstan, Almaniya, Macarıstan, Lüksemburq, Moldova, Monako, Niderland, Rumıniya, Serbiya, İsveçrə, “Keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniya” və Ukrayna.

42. Otuz altı üzv dövlətlərdən, dördü (Fransa, Yunanıstan, Portuqaliya və Sebiya) açıq şəkildə birgə yaşamanı tanıyırdır. Belə tədbirlərin digər ölkələrdə açıq şəkildə tanınmamasına baxmayaraq, onlar müəyyən dərəcədə hüquqi təsirə malikdirlər. Avstriya, Belçika, Çexiya Respublikası, Danimarka, Bolqarıstan, İtaliya, Niderland, Sloveniya və İsveçrəyə aiddir. Albaniya, Ermənistan, Azərbaycan, Bosniya və Herseqovina, Bolqarıstan, Kipr, Estoniya, Finlandiya, Gürcüstan, Almaniya, İrlandiya, Latviya, Litva, Lüksemburq, Malta, Moldova, Monako, Polşa, Rumıniya, “Keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniya, Ukrayna və Birləşmiş Krallıq birgə yaşayışı tamamilə tanımır.

43. İyirmi dörd ölkədə (Avstriya, Ermənistan, Azərbaycan, Belçika, Bosniya və Herseqovina, Bolqarıstan, Kipr, Çexiya Respublikası, Fransa, Almaniya, Yunanıstan, İrlandiya, Lüksemburq, Moldova, Monako, Niderland, Polşa, Rumıniya, Serbiya, Sloveniya, İspaniya, İsveçrə, “Keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniya və Ukrayna) milli qanunvericilik bəzi şərtlər çərçivəsində mərhumun sosial sığorta ödənişləri hüququ üzrə tələb etmək imkanı yaradır. Bu ölkələrin cəmi altısında (Avstriya, Belçika, Fransa, Bolqarıstan, Niderland və İspaniya) bu hüquq birgə yaşamağı da əhatə etmişdir. Avropa Şurasına üzv olan Dövlətlərin bir çoxunda, yalnız rəsmi nikaha daxil olmuş cütlüklərin həyat yoldaşının ölümü nəticəsində tibbi sığorta ödənişlərinə istifadə hüquqları yaranır; birgə yaşayan şəxslərə münasibətdə isə bu mümkün deyildir.

44. Danimarka, Bolqarıstan, Niderland, Portuqaliya, Sloveniya və İspaniya bəzi şərtlər altında birgə yaşayan şəxslərdən sağ qalan birinə dul maaşı ödənilə bilər. Dul maaşının ödənilməsi nəzərdə tutulan ölkələrin bir çoxunda birgə yaşayan cütlüklər bu hüququna malik deyillər.

HÜQUQİ MƏSƏLƏLƏR

45. Hökumət, Palataya dövlətdaxili hüquq müdafiə vasitələrinin tükənməməsi barədə etirazını təqdim etmişdir. Hökumət bildirmişdir ki, ərizəçi İslahiyyə Dairə Məhkəməsinə vəfat etmiş əri ilə dini evliliklərin tanınması tələbinə dair iddia ilə müraciət etmişdir. Məhkəmə ərizəçinin tələbini rədd etmiş və ərizəçi bu qərardan şikayət etməmişdir.

46. Palata, Hökumətin ilkin etirazını aşağıdakı əsaslarla rədd etmişdir:

“19. Məhkəmə qeyd edir ki, Hatay Əmək Məhkəməsi 21 yanvar 2004-cü il tarixdə ərizəçinin vəfat etmiş ərinin əmək pensiyasının və tibbi sığortanın ona ödənilməsi barədə ərizəsinin rədd edilməsindən şikayət etmişdir. 03 iyun 2004-cü il tarixli qərarla Kassasiya Məhkəməsi bu qərarı ləğv edilmiş, həmin qərar ərizəçiyə 28 iyun 2004-cü il tarixdə təqdim edilmişdir. Ərizəçi 06 dekabr 2004-cü il tarixdə ərizəni Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1-ci bəndi ilə müəyyən olunmuş altı ay ərzində Məhkəməyə təqdim etmişdir. Buna görə də, Hökumətin etirazi rədd edilməlidir”.

B. Tərəflərin arqumentləri

47. Hökumət ilk etirazının eynisini Böyük Palataya təqdim etmişdir.

48. Ərizəçi, ərinin hüquqları üzərinə ərinin vəfat etməsinə görə dul maaşın və sosial sığortanın ödənilməsi üçün milli məhkəmələrə müraciət etmiş, tələbinin rədd edilməsini qeyd edərək dövlətdaxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirməsini bildirmişdir.

D. Məhkəmənin qiymətləndirilməsi

49. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, ərizəçinin ərinin vətəndaşlıq aktlarının qeydiyyat reyestrində vəfat etməsi barədə düzəliş edilməsi, dini evliliyinin tanınması və qızının, vəfat etmiş ərinin qızı olduğundan onun adına qeydiyyatda alınması məqsədilə ilk növbədə İslahiyyə Dairə Məhkəməsinə müraciət etmişdir. Daha sonra ərizəçi, Hatay Əmək Məhkəməsinə müraciət edərək, ərinin hüquqları üzərinə vəfat etmiş ərin hüquqları əsasında dul maaşının və sosial sığortanın ödənilməsini tələb etmişdir. Beləliklə, ərizəçi dul maaşını əldə edə bilməməsindən şikayət edərək, qərarı Kassasiya Məhkəməsi tərəfindən qüvvədə saxlanılan Hatay Əmək Məhkəməsinin müvafiq və mövcud olan hüquqi vasitələrindən uğursuz istifadə etmişdir.

50. Beləliklə, Böyük Palata Palatanın gəldiyi nəticə ilə razılaşmışdır. Böyük Palata, səmərəli və əlverişli olan daxili hüquqi müdafiə vasitələrindən normal istifadə edərək tükəndirilməsini, daxili hüquqi müdafiə vasitələr tükəndiyində isə mahiyyətə eyni məqsəd daşıyan başqa müdafiə vasitəsindən istifadə edilməsinin tələb olunmadığını təkrarlamışdır (bax Kozacıoğlu Türkiyəyə qarşı [GC], no. [2334/03](#), § 40, ECHR 2009-..., və Micallef Malta qarşı [GC], no. [17056/06](#), § 58, ECHR 2009-...). Nəticədə, Hökumətin dövlətdaxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilməməsi barədə etirazı rədd edilməlidir.

II. ƏRİZƏÇİNİN ŞİKAYƏTİNİN MAHIYYƏTİ

51. Böyük Palata qeyd edir ki, Palata ərizəçinin şikayətini yalnız Konvensiyanın 8-ci maddəsi əsasında araşdırmışdır. Böyük Palata təkrarən qeyd edir ki, Böyük Palataya təqdim edilmiş işlər üzrə yurisdiksiya sahəsi Palatanın qəbul edilənlik barədə qərarı ilə məhdudlaşdırılır (bax Perna v. Italy [GC], no. [48898/99](#), § 23, ECHR 2003-V, and Azinas v. Cyprus [GC], no. [56679/00](#), § 32, ECHR 2004-III). Beləliklə də, belə məhdudluyatlar çərçivəsində Böyük Palata hər hansı faktla və ya hüquqla bağlı məsələlərə baxa bilər (bax *Powell and Rayner v. the United Kingdom*, 21 fevral 1990, § 29, Series A no. 172; *Philis v. Greece* (no. 1), 27 avqust 1991, § 56, Series A no. 209; *Guerra and Others v. Italy*, 19 fevral 1998, § 44 in fine, Reports of Judgments

and Decisions 1998-I; və *Scoppola v. Italy*(no. 2) [GC], no. [10249/03](#), § 48, ECHR 2009-...).

52. Bundan başqa, Məhkəmə, hüquqa uyğun verilməli olan qiymətləndirilmə sahəsində kifayət qədər təcrübəli olduğundan, ərizəçi və ya Hökumət tərəfindən verilən qiymətləndirilməni qəbul etmək məcburiyyətində deyildir. Məhkəmə, *jura novit curia* prinsipi əsasən, tərəflərin istinad etmədiyi maddələr və ya bəndlər çərçivəsində şikayəti araşdırmış və ya hətta şikayəti qəbul edilməz elan etdiyi müvafiq müddəaya münasibətdə şikayəti digər müddəaya əsasən qəbul edilən elan etmişdir. Ərizə sadəcə hüquqi əsaslar və ya dəlillərə istinad edilməklə deyil, iddia edilən faktlarla da qiymətləndirilir (bax *Scoppola*, yuxarıda qeyd edilən, § 54; *Powell and Rayner*, yuxarıda qeyd edilən, § 29; və *Guerra and Others*, yuxarıda qeyd edilən, § 44). Konvensiyanın 43-cü maddəsinə əsasən, Palata tərəfindən araşdırılmış şikayətin bütün aspektləri nəzərə alınmaqla, iş bütövlükdə Böyük Palataya yeni qərar çıxarılması üçün verilir (bax, başqa hökumətlərlə yanaşı, *Göç v. Turkey* [GC], no. [36590/97](#), § 36, ECHR 2002-V). Böyük Palata eyni qaydanı bu işə də tətbiq edə bilər.

53. Bu səbəbdən Böyük Palata 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsilə birlikdə götürülməklə Konvensiyanın 14-cü maddəsinin işə uyğun olub-olmaması məsələsini həll etmək üçün tərəflərə müşahidələrini və çıxışlarını təqdim etməyə dəvət etmişdir. Tərəflərin arqumentlərinə əsasən Məhkəmə ərizəçinin şikayətinin bu maddələr üzrə araşdırılmasını zəruri hesab etmişdir.

III. 1 SAYLI PROTOKOLUN 1-Cİ MADDƏSİ İLƏ BİRGƏ GÖTÜRÜLMƏKLƏ KONVENSIYANIN 14-CÜ MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

54. Bundan əvvəlki bənddə qeyd edilənlərlə bağlı, ərizəçi bildirmişdir ki, vəfat etmiş ərinin hüquqlarına əsasən dul maaşının və sosial sığortanın ödənilməsindən milli məhkəmələr tərəfindən imtina edilməsi 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin Konvensiyanın 14-cü maddəsilə birgə götürülməklə pozuntusunu təşkil etmişdir. Konvensiyanın 14-cü maddəsində deyilir ki:

“Bu Konvensiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqlardan istifadə cins, irq, dərinin rəngi, dil, din, siyasi və digər baxışlar, milli və ya sosial mənşə, milli azlıqlara mənsubiyyət, əmlak vəziyyəti, doğum və ya digər hər hansı əlamətlərinə görə ayrı seçkilik olmadan təmin olunmalıdır.”

1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsində nəzərdə tutulur:

“Hər bir fiziki və hüquqi şəxs öz mülkiyyətindən maneəsiz istifadə hüququna malikdir. Heç kəs, cəmiyyətin maraqları naminə, qanunla və beynəlxalq hüququn ümumi prinsipləri ilə nəzərdə tutulmuş şərtlər istisna olmaqla, öz mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz.”

A. 1 Saylı Protokolun 1-ci Maddəsi ilə birgə götürülməklə 14-cü Maddənin tətbiqi

55. Məhkəmə təkrar edir ki, 14-cü Maddə Konvensiyanın və Protokolların digər maddi-hüquqi müddəalarına əlavədir. O, müstəqil mövcud deyil və yalnız bu müddəalarla təminat verilən “hüquq və azadlıqlardan istifadə”yə münasibətdə qüvvəyə malikdir. 14-cü Maddənin tətbiqi Konvensiya ilə təminat verilən maddi hüquqlardan

birinin və ya bir neçəsinin öncədən pozulmasını mütləq olaraq ehtimal etmir. İşin faktlarının sözügedən müddəalardan birinin “təsir dairəsinə” düşməsi zəruridir, lakin həmçinin kifayətdir. Beləliklə, 14-cü Maddədə nəzərdə tutulan ayrı-seçkiliyin qadağan olunması, Konvensiya və onun Protokollarına əsasən hər Dövlətin təminat verməli olduğu hüquq və azadlıqlardan istifadədən kənara çıxır (bax *Thlimmenos v. Greece* [GC], no. [34369/97](#), § 40, ECHR 2000-IV, and *Koua Poirrez v. France*, no. [40892/98](#), § 36, ECHR 2003-X; həmçinin bax *Fretté v. France*, no. [36515/97](#), § 31, ECHR 2002-I).

56. Məhkəmənin təşəkkül tapmış presedent hüququna müvafiq olaraq, 1 Saylı Protokolun 1-ci Maddəsinə əsasən Məhkəmə Razılığa gələn Yüksək Tərəflərin sosial sığorta sxeminin hər hansı formasını yaradıb-yaratmaması barədə qərar vermək və ya hər hansı belə sxem altında təmin edilən yardımın növünü və ya məbləğini seçmək azadlığına hər hansı məhdudiyət qoymur. Lakin əgər razılığa gələn Yüksək Tərəflərin – ödənişlərin əvvəlcədən edilməsi şərti qoyulub-qoyulmamasından asılı olmayaraq - sosial yardım hüququ əsasında belə ödənişi nəzərdə tutan qüvvədə olan qanunvericiliyi varsa, bu, onun tələblərindən faydalanan şəxslər üçün 1 Saylı Protokolun 1-ci Maddəsinin təsir dairəsinə düşən, əmlak maraqlarını yaradan qanunvericilik hesab olunmalıdır (yuxarıda istinad edilən *Stec və Başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı iş* (*Stec and Others v. the United Kingdom*)).

57. Hazırkı işdə ərizəçi şikayət etmişdir ki, o, məhz dini evlilikdən olan qadın statusunda olduğundan vəfat etmiş ərinin hüquqlarından irəli gələn dul maaşı və sosial sığortanın ödənilməsindən məhrum edilərək Konvensiyanın 14-cü maddəsinə əsasən ayrı-seçkiliyə məruz qalmışdır.

58. Məhkəmə qeyd edir ki, sosial sığorta milli qanunvericiliyə əsasən, yalnız Mülki Məcəllənin tələblərinə uyğun olaraq nikah bağlayan şəxslər mərhum həyat yoldaşının hüquqları üzrə sosial sığortanın varisi hesab olunurlar. Məhkəmə daha sonra qeyd edir ki, milli məhkəmələrin Mülki Məcəllənin və Öhdəliklər Məcəlləsinin müvafiq maddələrində müəyyən edilmiş mülki məsuliyyət hüququna əsaslanan təşəkkül tapmış presedent hüququna əsasən, mülki qanunvericiliyə uyğun nikahın mövcud olmaması halında sağ qalan arvada mərhum ərinin hüquqları üzrə dul maaşı və sosial sığorta ödənilə bilməz. Məhkəmə bununla bağlı öz presedent hüququnu vurğulayaraq qeyd etmişdir ki, baxmayaraq ki, 1 Saylı Protokolun 1-ci Maddəsi hər hansı sosial sığorta ödənişi almaq hüququnu nəzərdə tutmur, əgər Dövlət sosial sığorta ödənişləri sxemini tərtib etmək qərarına gəlirsə, o, bunu 14-cü Maddənin tələblərinə uyğun qaydada etməlidir (bax yuxarıda 55-ci bənddə qeyd edilən *Stec and others*). Hazırkı işdə ərizəçi şikayət etmişdir ki, mərhum ərinin hüquqları üzrə əmək pensiyasının və sosial yardımın ödənilməsindən Konvensiyanın 14-cü maddəsinin məqsədləri üçün diskriminativ əsaslarla imtina edilmişdir.

59. Nəticədə, hazırkı işdə Konvensiyanın 1 Saylı Protokolunun 1-ci Maddəsi ilə birgə götürülməklə 14-cü Maddə tətbiq edilməlidir.

B. 1 Saylı Protokolun 1-ci Maddəsi ilə birgə götürülməklə 14-cü Maddəyə uyğunluq

1. Tərəflərin ifadələri

(a) *Hökumət*

60. Hökumət Konvensiyanın 12-ci maddəsinə uyğun olaraq nikahın tənzimləməsini dövlətin qiymətləndirməsi çərçivəsinə düşdüyünü qeyd edərək öz ifadələrinə başlamışdır. Rəsmi nikah Mülki Məcəllənin müddəalarına uyğun olaraq müəyyən edilmişdir. Yalnız rəsmi nikaha daxil olan şəxslər müvafiq hüquqlardan istifa edə bilirlər. Hatay Əmək Məhkəməsi rəsmi nikahın mövcud olmaması səbəbilə ərizəçinin mərhum ərinin hüquqlarından istifadə edərək sosial yardımın ödənilməsi tələbinin rədd etmişdir. Dul maaşının və sosial sığorta ödənişlərinin təmin edilməsi hüququ Mülki Məcəllənin müəyyən edilmiş vərəsəlik qaydaları ilə tənzimlənir. Milli sosial sığorta haqqında qanunvericiliyə əsasən, rəsmi nikah üzrə qanuni sağ qalan arvad və onun uşaqları hüquqi varis ola bilirlər.

61. Hökumət daha sonra Konstitusiyada təsbit edilmiş dünyəvilik prinsipinin zəruriliyini vurğulamışdır. Dini qaydaların tətbiqinə hüquqi nəticə vermək mümkün olmamışdır. Qanunverici orqanın məqsədi dini evliliyin qarşısını almaq və cəmiyyətin ən əhəmiyyətli parçası sayılan ailəni qorumaqdır. Dünyəvi dövlət olan Türkiyə dini evlilikləri tanımır. Kişinin yerinə qadının işlədiyi kimi oxşar hallarda da, qadının vəfat etməsi nəticəsində dul ərə sosial sığorta ödənilməyəcəkdir. Dini evlilik kişilərə nisbətən qadını daha əlverişsiz vəziyyətə salır. Ayrı-seçkiliyin qarşısını almaq və kişilərlə qadınları bərabər hüquqlar ilə təmin etmək məqsədilə rəsmi nikahın qeydiyyata alınmasından sonra dini mərasimin keçirilməsi qanunla tələb olunur. Rəsmi nikahı tənzimləyən hüquq nikahın bağlanmasına münasibətdə heç bir xüsusi məhdudiyyət qoymadığı kimi birgə yaşayan şəxslərin Ailə Məcəlləsinə uyğun olaraq nikah bağlamalarına da məhdudiyyət qoymur.

62. Hökumətin arqumentlərinə əsasən, dövlət orqanları tərəfindən oxşar vəziyyətdə olan digər şəxslərlə müqayisədə ərizəçi fərqli rəftara məruz qalmamışdır. “Sağ qalan həyat yoldaşı” və ya “sağ qalan arvad (ər)” kimi mərhum ərinin (arvadının) hüquqi varisi olaraq dul maaşı və ya sosial sığorta ödənişləri alma hüququnu verən hər hansı bir müddəa milli qanunvericilikdə mövcud deyildir. Rəsmi nikahla dini evlilik arasında olan əsas fərq ondan ibarətdir ki, sonuncu qanunla tanınmır. Dini evliliklər qeydiyyata alınmır. Belə münasibətlərə daxil olmaq arzusunda olan şəxslər bunu rəsmi nikahı qeydiyyata aldıqdan sonra etməyə azaddırlar. Cinayət Məcəlləsinin 230-cu maddəsi rəsmi nikahın qeydiyyata alınmasından əvvəl dini evlilik mərasiminin keçirilməsini cəzalandırıla bilən bir cinayət kimi müəyyən etmişdir. Bu müddəanın məqsədi qadınları poliqamiyadan (çoxarvadlılıq) qorumaqdır. Dini evliliklər qanuni hesab edilsə, onu müşayiət edən bütün dini nəticələrin (məsələn, bir kişinin dörd qadınla evlənməsi kimi) qəbul edilməsi məcburi olacaqdır. Bunun qarşısının alınmasının yeganə yolu rəsmi nikahları təşviq etmək və dini evliliyə hər hansı bir hüquqi qiymət verməməkdir. Dini evliliyə qarşı olan digər hüquqi arqument isə rəsmi nikaha əsaslanan atalıq prezumpsiyasıdır. Bundan əlavə uşağın atası tərəfindən qəbul edilməsi sonuncunun dini evliliyin qanuniləşdirilməsinə gətirib çıxarmır. Ərizəçi mərhum ərinin hüquqları əsasında dul maaşının və sosial sığorta ödənişlərinin təmin edilməsi üçün rəsmi nikaha daxil olmaq imkanında olmuşdur.

63. Sonda, Hökumət bildirmişdir ki, xüsusi hüquqa əsasən zərərin ödənilməsi barədə ərizələrlə ümumi hüquq çərçivəsində ərin vəfat etməsinə görə dul maaşını və digər sosial sığortanın ödənilməsi barədə ərizələr arasından fərq qoyulmalıdır. Ərinin vəfat etməsinə görə dul maaşının və digər sosial müavinatların ödənilməsinin hüquqi varisi olmaq üçün rəsmi nikahın mövcud olmasını tələb edilir. Dini evliliyin tanınmaması

olması səbəbilə ərizəçi mərhum ərinin hüquqları əsasında dul maaşının və sosial sığorta ödənişlərinin hüquqi varisi kimi tanınmamışdır. Bu ödənişlərin dini evlilik əsasında yaşayan şəxslərə ödənilməsi dini evliliyin təşviq edilməsinə bərabər olardı. Milli qanunvericiliyə əsasən, zərərin ödənilməsi tələbinin irəli sürülməsi şəxslərin münasibətdə olması ilə bağlı deyildir. Məhkəmələr qəbul etmişdir ki, mərhuma qulluq edən nişanlı və ya yaxın dost və ya ölüm nəticəsində gəlirdən məhrum olan bir şəxsə zərər ödənilə bilər, lakin bu kimi hallarda Türkiyə qanunvericiliyi dini evliliyin və ya rəsmi nikahın mövcud olmasından asılı olmayaraq zərərin ödənilməsinə nəzərdə tutur.

(b) *Ərizəçi*

64. Ərizəçi, məhkəmə proseslərində bununla bağlı aydın şəkildə hər hansı bir şikayətlə çıxış etməsə də, özünün dini evlilikdən anadan olduğunu və 15 oktyabr 2002-ci il tarixədək vətəndaşlıq vəziyyəti aktları reyestrində qeydiyyatı almadığını bildirmişdir. Qeydiyyatı düşməməsinin nəticəsində Ö.K ilə nikahının rəsmiləşdirilməsi mümkün olmamışdır. Ərizəçi bildirmişdir ki, adət və ənənələrə uyğun olaraq evlənən bir qadın olaraq, milli məhkəmələrə mərhum ərinin vəfat etdiyinə görə rəsmi nikaha daxil olmaması səbəbilə sosial sığorta ödənişlərinə dair tələbi rədd edilmişdir.

65. Ərizəçi bildirmişdir ki, ərizəsinin dini evliliyin və ya poligamiyanın (çoxarvadlılığın) tanınmasına yönəlmiş bir ərizə kimi dəyərləndirməmişdir. Ailə Məcəllə əvvəlcə nikahın qanuna müvafiq qaydada qeydiyyatı alınması şərti ilə dini evliliyi tanıyır. Ərizəçi, Cinayət Məcəlləsinin müvafiq müddəələrindən xəbərdar olsa da, onların səmərəli olmasına şübhə ilə yanaşır (bax yuxarıda 22-ci bənddə). Ərizəçi bildirmişdir ki, dini evlilik Türkiyədə ictimai reallığa çevrilmişdir. Bundan başqa, ərizəçi bildirmişdir ki, onun vəziyyəti, nikahdan kənar doğulmuş uşaqların qeydiyyatı alınmasının təmin edilməsi məqsədilə mütəmadi olaraq qəbul edilən əfv qanunvericiliyi çərçivəsində tənzimlənmə bilərdi.

66. Məhkəmə proseslərində ərizəçi bildirmişdir ki, o, həyat yoldaşının üzərində hər hansı hüquq sahibi olmaması səbəbilə bütün tibbi xərclərini əri deyil, özü ödəmişdir.

2. Məhkəmənin dəyərləndirilməsi

(a) *Müvafiq ümumi prinsiplər*

67. Məhkəmə presedent hüququnda əsasən, ayrı-seçkilik dedikdə, eyni vəziyyətdə olan şəxslər ilə obyektiv və əqlabatan əsas olmadan fərqli rəftar edilməsi başa düşülür (bax *D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], no. 57325/00, § 175, ECHR 2007-XII). Eyni vəziyyətdə olan şəxslərə münasibətdə fərqli rəftar qanuni məqsəd daşımır və ya istifadə olunan vasitələr və güdülən məqsəd arasında əqlabatan mütənasiblik əlaqəsi yoxdursa obyektiv və əqlabatan hesab edilmir (bax *Larkos v. Cyprus* [GC], no. 29515/95, § 29, ECHR 1999-I). Konvensiyanın müddəaları, Razılığa gələn Yüksək Tərəflərə qanunla müəyyən edilmiş kateqoriyanın və ya bütövlüklə qrupun Konvensiya və onun protokollarına uyğun olaraq fərqli rəftar edilməsi şərti ilə, müəyyən kateqoriyanın və ya bir qrup şəxslərin digərlərindən fərqli bir rəftara məruz qalması üçün ümumi siyasət sxemlərinin yaradılmasını qadağan etmir (bax, *mutatis mutandis*, *Ždanoka v. Latvia* [GC], no. 58278/00, § 112, ECHR 2006-IV).

68. Bir sözlə, Konvensiyanın 14-cü Maddəsi əhəmiyyətli dərəcədə müxtəlif olan faktiki hallara obyektiv qiymətləndirilmə ilə və ictimai marağa əsaslanmış cəmiyyətin mənafelərinin qorunması və Konvensiya ilə təmin olunan hüquq və azadlıqlara hörmət edilməsi arasında ədalətli balansın yaradılması üçün fərqli rəftarı qadağan etmir.

69. Məhkəmə daha sonra hesab edir ki, Konvensiyaya əsasən qorunan hüquqlardan istifadəyə ayrı-seçkilik qoyulmaması üzrə 14-cü maddənin hüququ dövlətlərin obyektiv və ağlabatan əsas olmadığı analoji vəziyyətlərdə şəxslərə qarşı fərqli rəftar göstərildikdə pozulur (bax *Thlimmenos*, yuxarıda qeyd edilən, § 44).

70. Razılığa gələn Yüksək Tərəflər digər oxşar vəziyyətlərdə fərqlərin qanunvericiliklə fərqli rəftara nə dərəcədə əsas verib-verməsinin qiymətləndirilməsi sahəsində müəyyən mülahizə səlahiyyətinə malikdirlər (bax *Marckx v. Belgium*, 13 iyun 1979, § 33, Series A no. 31; *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, 28 May 1985, § 72, Series A no. 94; və *Stubbings and Others v. the United Kingdom*, 22 oktyabr 1996, § 72, *Reports* 1996-IV). Dövlətin maliyyə resursları ilə sıx əlaqəli olan büdcə, maliyyə, iqtisadi və ya sosial tədbirlər barədə qərar qəbul etdiyi zaman Razılığa gələn Yüksək Tərəflərin həmin mülahizə səlahiyyətləri daha genişdir (bax *Burden v. the United Kingdom* [GC], no. 13378/05, § 60, ECHR 2008-..., və *Petrov v. Bulgaria*, no. 15197/02, § 55, 22 May 2008). Lakin bu cür tədbirlərin sözügedən işin halları baxımından Konvensiyanın və onun Protokollarının müddələrinin Dövlətin öhdəlikləri ilə uyğun olub-olmadığını müəyyən etmək Məhkəməyə kifayət edir (bax *James and Others v. the United Kingdom*, 21 fevral 1986, § 46, Series A no. 98, və *National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society v. the United Kingdom*, 23 oktyabr 1997, § 80, *Reports* 1997-VII).

71. Bu sahədə sübut etmə vəzifəsinə gəlincə, Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, ərizəçi rəftarda fərqliliyi sübut etdiyi təqdirdə, bunun əsaslı olduğunu sübut etmək vəzifəsi Hökumətin üzərinə düşür (bax *D.H. ve Digərləri*, 177-ci bənd; *Timishev / Rusyaya*, nos. [55762/00](#) və [55974/00](#), 57-ci bənd, AİHM 2005-XII *Chassagnou ve Digərləri / Fransa* [BD], nos. [25088/94](#), [28331/95](#) və [28443/95](#), 91-92 bəndlər, AİHM 1999-III).

72. Konvensiyanın 12-ci maddəsinə əsasən, Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, nikahın, ailə qurmaq istəyən şəxslərə xüsusi status və xüsusi hüquqlar verdiyi geniş şəkildə qəbul edilir (bax *Burden*, cited above, § 63, and *Shackell v. the United Kingdom* (dec.), no. 45851/99, 27 April 2000). Nikahın qorunması, prinsip olaraq, evli və evli olmayan cütlüklər arasında olan münasibətlərdə rəftarda fərqliliyə haqq qazandırmaq üçün mühüm və qanuni əsaslarını təşkil edir (bax *Quintana Zapata v. Spain*, Commission decision of 4 March 1998, *Decisions and Reports* (DR) 92, p. 139). Nikah, birgə yaşayan kişi və qadının vəziyyətindən hüquq və vəzifələr külliyyatının mövcud olması ilə fərqləndirilir (bax *Nylund v. Finland* (dec.), no. 27110/95, ECHR 1999-VI, və *Lindsay v. the United Kingdom* (dec.), no. 11089/84, 11 noyabr 1986). Beləliklə, Dövlətlər, xüsusilə, vergi, pensiya və ya sosial sığorta ödənişləri ilə bağlı iqtisadi və büdcə siyasətinə aid məsələlərdə evli və ya evli olmayan cütlüklərə münasibətdə fərqli rəftarın edilməsi üçün müəyyən mülahizə səlahiyyətinə malikdir (bax, *mutatis mutandis*, *Burden*, cited above, § 65).

(b) Bu prinsiplərin hazırkı işə tətbiqi

(i) *Rəsmi nikahın və ya dini evliliyin təbiəti Konvensiyanın 14-cü maddəsi ilə qadağan olunmuş ayrı-seçkiliyin mənbəyi olub-olmaması*

73. Ərizəçinin qanunla müəyyən edilmiş qaydada evli olmamasına baxmayaraq, mərhum ərinin vəfatınadək 26 il boyunca tek arvadlı yaşaması və evliliklərindən altı uşağının olması məsələləri hazırkı işdə mübahisə predmeti olmamışdır. Hatay Əmək Məhkəməsinin qərarına əsasən mərhum ərinin hüquqları üzrə dul maaşı və sosial sığorta ödənişlərindən istifadə edilməsi tələbi rəsmi nikaha daxil olmadığından rədd edilmişdir (bax yuxarıda 15-ci bənddə). Ərizəçinin dini evlilik nəticəsində anadan olması faktı bu məsələyə təsir etmir.

74. Ərizəçi, özünün rəsmi nikahdan dul qalan qadının vəziyyəti ilə bərabərləşdirilə bilən bir vəziyyətdə olduğunu hesab etmişdir. Ərizəçi, ödənişləri tələb edə bilmək üçün nikahın hüquqi olmasından başqa, zəruri olan digər bütün hüquqi şərtləri yerinə yetirmişdir.

75. Hökumət xüsusilə bildirmişdir ki, milli məhkəmələr ərizəçini, oxşar bir vəziyyətdə olan digər şəxslərlə əlaqəli olaraq, ayrı-seçkiliyə məruz qalmamasını ifadə edərək dini qaydalara görə evlənmiş şəxs olaraq ərizəçinin vəziyyətinin Ailə Məcəllənin tələblərinə uyğun olaraq evlənən qadınlarla bərabər tutulması fikri ilə razılaşmışdır. Milli məhkəmələrin qadına mübahisə predmeti olan ödənişlərin ödənilməsindən imtinası qanunla əsaslandırılmışdır. Bununla bağlı ikili hüquqi əsaslandırma mövcuddur: qadının, xüsusilə, poligamiyadan (çoxarvadlılıqdan) qorunması, və dünyəvilik prinsipi.

76. Beləliklə, Məhkəmə, Konvensiyanın 14-cü maddəsi ilə qadağan olunmuş ayrı-seçkiliyin predmeti olan nikahın təbiətini - rəsmi və ya dini olub-olmamasını kimi – araşdırmalıdır.

77. Bu baxımdan, Məhkəmə qeyd edir ki, Konvensiyanın 14-cü maddəsi, təmin edilən hüquq və vəzifələrin hədləri çərçivəsində, şəxslərin və ya bir qrup şəxslərin bir-birindən fərqləndirilməsinə imkan verən şəxsi xarakteristika (“status”) və ya onun əsasında ayrı-seçkiliyi qadağan edir (bax *Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen / Danimarka*, 7 dekabr 1976, para. 56, Seri A no. 23). Hazırkı məsələ ilə bağlı xarakteristika 14-cü maddədə təsbit edilmişdir.

78. Belə olduğu halda, həmin müddədə müəyyən edilən siyahı “hər hansı əlamətlərinə görə” sözləri ilə göstərildiyindən təsviri xarakter daşıyır və qəti deyildir (bax *Engel and Others v. the Netherlands*, 8 iyun 1976, § 72, Series A no. 22; *James and Others*, yuxarıda qeyd edilən, § 74; and *Luczak v. Poland*, no. [77782/01](#), § 46, ECHR 2007-XIII). Bundan başqa, 14-cü maddə ilə qadağan olunmuş ayrı-seçkilik “digər status” əsasında da baş verə bilər (“*toute autre situation*” fransızca). Nikahın xarakteri – rəsmi və ya dini olması kimi – 14-cü maddədə nəzərdə tutulan ayrı-seçkiliyin əsaslarını təşkil edən siyahıya aid edilmədiyindən, Məhkəmə, nikahın, “digər status” başlığı altında təhlil olub-olmasını araşdırmalıdır.

79. Bununla bağlı Məhkəmə əvvəlki işlərdə də müəyyən etmişdir ki, rəsmi nikahdan doğulmuş uşaqlardan fərqli olaraq nikahdan kənar doğulmuş uşaqlara qarşı olan ayrı-seçkilik sonuncuların nikahdan kənar olması “statusu” ilə əlaqəlidir (bax, başqa dövlətlərlə yanaşı, *Marckx*, yuxarıda qeyd edilmiş; *Mazurek v. France*,

no. [34406/97](#), ECHR 2000-II; and *Inze v. Austria*, 28 October 1987, Series A no. 126). Məhkəmə, eyni səbəblərlə uşağın nikahdan kənar doğulmasını əsas götürməklə hüquqlarından istifadə edilməsindən imtinanın ayrı-seçkilik təşkil etməsi nəticəsinə gəlmişdir (bax, məsələn, *Sahin v. Germany* [GC], no. [30943/96](#), § 87, ECHR 2003-VIII). Eyni zamanda, Məhkəmə, iki valideynlər arasında nikahın olmamasının 14-cü maddə ilə qadağan olunan ayrı-seçkililiyin mənbəyi ola biləcək şəxsi "status" aspektlərindən biri olduğunu hesab edir.

80. Bu mülahizələr, *mutatis mutandis*, ərizəçinin, sözügedən ödənişlərin ödənilməsindən onun əri ilə qeyri-rəsmi xarakterli nikahda olması əsası ilə imtina edilməsi nəticəsində məruz qaldığı ayrı-seçkilik mübahisələndirilmədiyindən hazırkı işdə tətbiq edilə bilər.

(ii) *Rəftarda fərqliliyin obyektiv və əqlabatan əsasların olub-olmaması*

(α) *Qanuni məqsəd*

81. Məhkəmə hazırkı məsələ ilə bağlı rəftarda fərqin qanuni məqsəd güdüb-güdməməsi məsələsini araşdırmalıdır. Bununla bağlı Məhkəmə qeyd edir ki, dünyavilik prinsipinin Türkiyədə zəruriliyini nəzərə alaraq, 1926-cı ildə dini evlilikdən əvvəl təkarvadolı rəsmi nikaha daxil olmağın tək şərt olmasını müəyyən edən Ailə Məcəllənin qəbul edilməsi Türkiyədə qadınların, kişilərə nisbətən daha əlverişsiz, hətta asılılıq və aciz vəziyyətə salan dini evliliyə son qoymaqla nəticələnmişdir. Ailə Məcəlləsi eyni şərtlərlə, xüsusilə, boşanma və mirasla əlaqədar mülki hüquqlardan istifadə edilməsi üçün gender bərabərliyi prinsipini qəbul etmiş və poligamiyanı (çoxarvalılıq) qadağan etmişdir. Ailə Məcəlləsinə uyğun olaraq bağlanmış nikah qadınlar üçün minimum yaş həddini müəyyən edərək və qadınlara münasibətdə bir sıra hüquq və vəzifələr yaradaraq, xüsusilə, qadını müdafiə etmək məqsədi daşıyır (xüsusilə evliliyin sona çatması və ya ərin ölümü vəziyyətlərində).

82. Yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq, Məhkəmə, sözügedən rəftar fərqliliyinin əsas olaraq ictimai qaydanı və digərlərinin hüquq və azadlıqlarının qorunması kimi qanuni məqsədləri hədəflədiyini qəbul edir.

(β) *İstifadə olunan vasitələr və güdülmən məqsəd arasında əqlabatan mütənasiblik əlaqəsi*

83. Əqlabatan mütənasiblik əlaqəsinin olub-olmamasına gəldikdə isə qeyd etmək vacibdir ki, ərizəçinin rəsmi nikaha daxil olmaması və vəziyyətini qanuna uyğun qaydaya salmaması mənfi hüquqi nəticələrə səbəb olmasına gətirib çıxarmışdır. Beləliklə, ərizəçi, ərinin ölməsi nəticəsində dul maaşı və sosial sığorta ödənişlərini tələb edə bilməsi imkanını yaradan vəərəsə statusuna sahib deyildir. Məhkəmə prosesində ərizəçi bildirmişdir ki, o, əri sağ ikən və "Bağ-Kur" pensiya fonduna pensiya ödənişlərini keçirdiyi dövrdə bütün tibbi xərclərini özü ödəmişdir.

84. Məhkəmə qeyd etmişdir ki, ərizəçi hansı vəziyyətdə olması və mərhum ərindən sonra müavinətlərin təyin edilməsi üçün Ailə Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq münasibətlərinin rəsmiləşdirilməsinin vacib olması kimi hallardan xəbərdar idi. Ailə Məcəlləsi rəsmi nikahın tanınması və üçüncü şəxslər və Dövlət tərəfindən hüquqi nəticələrin yaranması üçün məcburi hüquqi sənədlərin əldə edilməsini tələb edir. Beləliklə, rəsmi nikah mərasimi başa çatdığından sonra nikah haqqında şəhadətnamə nikaha daxil olan cütlüyə təqdim edilir. Ailə Məcəlləsində aydın şəkildə qeyd olunur

ki, nikah haqqında şəhadətnamənin olmadığı hallarda dini evlilik mərasimi keçirilməməlidir (bax yuxarıda 20-ci bənddə). Cavabdeh Dövlət rəsmi nikahın üstünlüyünün təmin edilməsi məqsədiylə, xüsusilə rəsmi nikahın olmasını yoxlamayaraq dini evlilik mərasimini həyata keçirən hər hansı şəxslər barəsində ayrıca cinayət sanksiyaları qəbul etmişdir. Bununla əlaqədar, Dini işlər üzrə İdarə - bu məsələrdə məsuliyyətli olan orqan – imamlarından cütlüyün dini evlilik mərasimindən əvvəl qanuna müvafiq qaydada rəsmi nikaha daxil olmalarını yoxlamağı tələb edir.

85. Hazırkı iş İspaniya dövlət orqanlarının ərizəçinin – qaraçı adətlərinə uyğun evlənmiş və qaraçı cəmiyyətinin üzvü olan – qeyri-rəsmi nikahda olduğu şəxsi “əri” kimi tanımış olduğu *Muñoz Díaz İspaniyaya qarşı* (no. [49151/07](#), 8 dekabr 2009) işindən aydın şəkildə fərqlənir. Ərizəçiyə və onun ailəsinə nikah haqqından şəhadətnamə və böyük ailə statusu verilmişdir; ana, arvad olaraq, və onun altı uşağı tibbi yardım ilə təmin edilirlər. Bu səbəbdən Məhkəmə nəzərə alır ki, nikahı rəsmiləşdirmək istəyində olan ərizəçinin müsbət niyyəti dövlət orqanlarının nikahı tanımaları ilə nəticələnmiş və pensianın ödənişinin təyin edilməsi üçün ona qanuni gözlənti hüququ vermişdir. Nəticədə, ərizəçinin dinindən dönməsinə dair ilkin ifadə verməsi və ya digər dinə mənsub olması halları istisna olaraq, ərizəçi qaraçı adət və ənənələrinə əsasən evləndiyi zaman onun Katolik Kilsəsinin adətlərinə əsasən İspaniyada evlənməsi mümkün olmamışdır.

86. *Muñoz Díaz İspaniyaya qarşı* işindən fərqli olaraq, hazırkı iş üzrə ərizəçi ərinin hüquqları üzrə dul maaşı və sosial sığorta ödənişləri ilə təmin edilməsi üçün qanuni gözləntisinin olması barədə şikayət etməmişdir (bax yuxarıda 58-ci bənddə). Bundan başqa, rəsmi nikahı tənzimləyən maddi və formal əsasları nəzərdə tutan qaydalar aydın və əlçatandır və rəsmi nikahın rəsmiləşdirilməsi mexanizmləri sadədir və tərəflər üzərinə həddindən artıq böyük yük qoymur (bax yuxarıda 18-ci bənddə). Ərizəçi heç bir zaman əksini bildirməmişdir. Bundan başqa, ərizəçi rəsmi nikahın bağlanması üçün 26 il kimi uzun bir zamana malik olmuşdur. Buna görə də, ərizəçinin iddia etdiyi vəziyyətinin rəsmiləşdirilməsi üçün göstərdiyi səylərə, inzibati prosedurların çətin xarakteri və ya çevik olmamasının maneə yaratması kimi dəyərləndirməsi əsaslı olmamışdır. Məhkəmə qeyd edir ki, Dövlət rəsmi nikahı Konvensiyanın 12-ci maddəsinə əsasən tənzimləyə bilər.

87. Yuxarıda qeyd edilənlərlə bağlı Məhkəmə belə bir nəticəyə gəlir ki, istifadə olunan vasitələr və güdülən məqsəd arasında ağlabatan mütənasiblik əlaqəsi vardır. Hazırkı işdə, həmçinin, fərqli rəftara məruz qalması üçün obyektiv və ağlabatan əsaslar da mövcud idi.

88. Nəticədə, Konvensiyanın 1 Saylı Protokolunun 1-ci Maddəsi ilə birgə götürülməklə 14-cü Maddənin pozuntusu baş verməmişdir.

IV. KONVENSIYANIN 8-Cİ MADDƏNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

89. Şikayətdə 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsinin Konvensiyanın 14-cü maddəsilə birgə götürülməklə qeyd edilmiş səbəblərlə eyni olan səbəblərə görə, ərizəçi şikayət etmişdir ki, Konvensiyanın 8-ci maddəsi əsasən şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququ pozulmuşdur. 8-ci maddənin müvafiq hissələrində deyilir:

“1. Hər kəs öz şəxsi və ailə həyatına ... hörmət hüququna malikdir.

2. Milli təhlükəsizlik, ictimai asayiş və ölkənin iqtisadi rifah maraqları naminə, iğtişaş və ya cinayətin qarşısını almaq üçün, sağlamlığı, yaxud mənəviyyəti qorumaq üçün və ya digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan hallar istisna olmaqla, bu hüququn həyata keçirilməsinə dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən müdaxiləyə yol verilmir”.

A. Palatanın qərarı

90. Palata qərara alınıb ki, hazırkı işdə Konevnsiyanın 8-ci maddəsinə əsasən “ailə həyatı” anlayışı mövcuddur (bax 27-ci bənddə Palatanın qərarına). Palata hesab etmişdir ki, mübahisələndirilən fərqliliyin qanuni məqsəd daşdığını, rəsmi nikah öhdəliklərinə əsaslanan ənənəvi nikahın qorunmasının obyektiv və əqləbatan səbəblərə əsaslanmış olmasını nəzərə alaraq Konvensiyanın sözügedən müddəaları baxımından pozuntu baş verməmişdir (bax qərarın 30-cu bəndinə).

B. Tərəflərin ifadələri

91. Hökumət, Konvensiyanın 8-ci maddəsinə əsasən Razılığa gələn Yüksək Tərəflərin üzərinə rəsmi nikaha daxil olmayan birgə yaşayan cütlüklər barəsində xüsusi qaydaların yaradılması kimi xüsusi öhdəliklərin qoyulmaması ilə bağlı Palatanın qəldiyi nəticə ilə razılaşmışdır.

92. Ərizəçi iddialarını təkrarlamışdır.

C. Məhkəmənin dəyərləndirməsi

1. “Ailə həyatı” olub-olmamasının müəyyən edilməsi

93. Konvensiyanın 8-ci maddəsilə təmin edilən ailə həyatına hörmət hüququ ailənin mövcud olmasını nəzərdə tutur. “Ailə həyatının” mövcud olub-olmaması məsələsi təcrübədə şəxsi bağların həqiqətən var olması faktından asılıdır (bax *K. and T. v. Finland* [GC], no. 25702/94, § 150, ECHR 2001-VII).

94. Məhkəmə qeyd edir ki, 8-ci maddəyə əsasən, “ailə həyatı” anlayışı “qanuni” ailəyə tətbiq edildiyi kimi də, “qanunsuz” ailəyə də tətbiq edilir (bax *Marckx*, yuxarıda, § 31, vəd *Johnston and Others v. Ireland*, 18 dekabr 1986, § 55, Series A no. 112). “Ailə” anlayışı müstəsna olaraq nikah əsasında yaranan ailə münasibətləri ilə məhdudlaşdırılır, həmçinin bu anlayış tərəflərin nikahdan kənar yaşayan digər, *de facto*, “ailə” münasibətləri ilə də əhatə edilə bilər (bax *Keegan v. Ireland*, 26 May 1994, § 44, Series A no. 290, and *Al-Nashif v. Bulgaria*, no. 50963/99, § 112, 20 iyun 2002). Belə münasibətlərdən doğulmuş uşaq doğuldu andan və doğum faktı ilə *ipso jure* həmin “ailə” –nin üzvü hesab edilir. Belə ki, uşaq və valideynləri arasında ailə həyatına bərabər olan bağlılıq mövcuddur (bax *Elsholz v. Germany* [GC], no. 25735/94, § 43, ECHR 2000-VIII).

95. Bundan başqa, yaxın qohumlar arasında vərəsəlik və mülkiyyət hüququnun verilməsi ilə bağlı məsələlər ailə həyatı ilə sıx bağlıdır. Ailə həyatı, uşağın təhsili kimi sosial, mənəvi və ya mədəni münasibətlərlə məhdudlaşmır, həmçinin alimentin

ödənilməsi öhdəlikləri və Razılığa gələn Yüksək Tərəflərin bir çox hissəsinin öz milli qanunvericiliklərində təsbit etdiyi əmlaka dair pay gözləntiləri kimi maddi xarakterli maraqları da ehtiva edir. Hər nə qədər mülkiyyətçinin ölümünə qədər vərəsəlik hüquqlarından istifadə edilməsi mümkün olmasa da, ailə münasibətlərində dəyişiklik yaşanması və ya sözügedən münasibətlərin sona çatması kimi hallarda bu hüquqlara dair məsələlər mülkiyyətçinin ölümündən əvvəl də mübahisələndirilə bilər. Əmlak bölgüsünün reallaşdırılması vəsiyyətnamə tərtib edərək və ya gələcəkdəki miras əsasında hədiyyə verərək həyata keçirilə bilər və bu kimi hallar təcrübədə kifayət qədər tez-tez həyata keçirilir. Bu səbəbdən bu vəziyyət diqqət edilməli olan ailə həyatının bir xüsusiyyətini nümayiş etdirir (bax yuxarıda qeyd edilən *Marckx*, 52 bənd, və *Merger ve Cros / Fransa*, no. 68864/01, 46 bənd, 22 dekabr 2004).

96. Əlavə olaraq, hər hansı münasibətlərin “ailə həyatı” anlayışı yaradıb-yaratmaması cütlüyün birlikdə yaşaması, münasibətlərinin müddəti və uşaqlarının olub-olmaması daxil olmaqla bir sıra müvafiq xüsusiyyətlərlə əlaqəli ola bilər (bax. *X, Y ve Z / Birləşmiş Krallıq*, 22 Nisan1997, para.36, *Raports 1997-II*, və *Kroon ve Digərləri / Hollanda*, 27 oktyabr 1994, para. 30, Seri A no. 297-C).

97. Palata hazırkı iş üzrə qərarında Konvensiyanın 8-ci maddəsinin tətbiq edilməli olduğunu aşağıdakı səbəblərə əsasən qərara alır:

“ Hazırkı iş üzrə Məhkəmə müəyyən edir ki, ərizəçi 1976-cı ildə Ö.K ilə dini evlilik əsasında ailə qurmuşdur (*imam nikahı*). Cütlük altı uşaq sahibidir, onlardan beşi vətəndaşlıq aktlarında atalarının adına qeydiyyatdan keçmiş, sonuncu uşaq isə ərizəçinin adına qeydiyyatdan alınmışdır. Ərizəçinin Ö.K-nin vəfat etdiyi 2002-ci ilədək birlikdə yaşamalarını tərəflər mübahisələndirməmişlər. Məhkəmə qərara alır ki, dini evliliyin Türkiyə hüququnda rolunu və ya yerini və onun sosial nəticələrini tənzimləmək yurisdiksiyası olmamışdır. Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi, Ö.K və onların uşaqları Konvensiyanın 8-ci maddəsi mənasında “ailə həyatını” təşkil edən tərzdə birlikdə yaşamışlar.”

98. Böyük Palata bu nəticə ilə tamamilə razıdır.

2. Ərizəçilərin “ailə həyatına” hörmət hüququ

99. Buna görə, Məhkəmə, hazırkı işin xüsusi hallarında, rəsmi nikahın dini evlilikdən ayıran xüsusi bir status vermək məqsədilə Dövlət tərəfindən üstünlük verilən seçimi Konvensiyanın 8-ci maddəsinə müvafiq olaraq ərizəçinin “ailə həyatına” müdaxilənin baş verməsi ilə nəticələnib-nəticələnməməsini müəyyən etməlidir. Məhkəmə bu nəticəni, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi ilə birgə götürülən Konvensiyanın 14-cü maddəsi baxımından müəyyən edəcəkdir (bax yuxarıda 81-88-ci bəndlərə).

100. Bununla bağlı təkrarən qeyd edilməlidir ki, 8-ci maddənin əsas məqsədi dövlət orqanları tərəfindən qanunsuz müdaxilənin qarşısının alınmasıdır. Bundan başqa, ailə həyatına “hörmətin” effektiv olması ilə bağlı dövlətin pozitiv öhdəlikləri də ola bilər (bax *Hokkanen / Finlandiya*, 23 iyul 1994, para. 55, Ser A no. 299-A). Hər iki kontekstdə fərdlərin və ictimaiyyətin rəqabət aparıcı maraqları arasında ədalətli tarazlığın təmin edilməsinə diqqət yetirilməlidir və hər iki kontekstdə Dövlətin mülahizə səlahiyyətinə malik olduğu qəbul edilmişdir (bax *yuxarıda digərləri arasında, James ve Digərləri*, 46-cı bəndə). Bu hal hazırkı işdə də tətbiq edilir (bax yuxarıda 82-ci bəndə).

101. Ərizəçi əri ilə birgə dini evlilik əsasında yaşamağı seçmiş və bununla da bir ailə qurmuşdur. O və Ö.K dövlət orqanlarının ailə həyatlarına hər hansı müdaxiləsi olmadan bir ailə kimi çox mehriban yaşamışlar. Beləliklə, onların dini evliliyi seçməsi

və rəsmi nikaha daxil olmamaları, ərizəçinin 8-ci maddə çərçivəsində rahat ailə həyatı yaşamasına mane olacaq nə inzibati, nə də ki cinayət qaydasında tənbeh edilməsi üçün heç bir məsuliyyət yaratmır. Məhkəmə bununla bağlı müəyyən edir ki, ərizəçilərin ailə həyatına Dövlət tərəfindən müdaxilə olmamışdır.

102. Beləliklə, Məhkəmə, 8-ci maddənin Dövlətin üzərinə dini evliliyi tanınması öhdəliyini qoymadığını hesab etmişdir. Bununla bağlı qeyd etmək vacibdir ki, Palatanın da qəbul etdiyi kimi (bax. Palatanın qərarının 29-cu bəndi), 8-ci maddə Dövlətin üzərinə nikaha daxil olmayan cütlüklərin xüsusi kategoriyası üçün ayrı rejim yaratması kimi öhdəlik qoymamışdır (bax *Johnston and Others*, cited above, § 68). Bu səbəbdən, ərizəçinin Mülki Məcəllənin tənzimlədiyi vərəsəlik müddəalarına və milli sosial sığorta qanunvericiliyinə əsasən vərəsə statusuna malik olmaması faktı 8-ci maddədə təsbit edilmiş hüquqlarının pozulması kimi qəbul edilmir.

103. Nəticədə, Konvensiyanın 8-ci maddəsinin pozuntusu baş verməmişdir.

BU ƏSASLARLA, MƏHKƏMƏ

1. Hökumətin ilkin etirazlarını *rədd edir*;
2. *Hesab edir* ki, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi ilə birgə götürülmüş Konvensiyanın 14-cü maddəsinin pozuntusu baş verməmişdir;
3. *Hesab edir* ki, Konvensiyanın 8-ci maddəsinin pozuntusu baş verməmişdir.

İngilis və Fransızca tərtib olunmuş, 02 noyabr 2010-cu ildə açıq məhkəmə iclasında qəbul edilmişdir.

Vinsent Berger
Katib

Jan-Pol Kosta
Sədr

J.-P.C.
V.B.